

Uchwała z dnia 28 listopada 2006 r., III CZP 98/06

Sędzia SN Mirosława Wysocka (przewodniczący, sprawozdawca)

Sędzia SN Gerard Bieniek

Sędzia SN Maria Grzelka

Sąd Najwyższy w sprawie z powództwa "N.B.", spółki z o.o. w K.G. przeciwko Spółdzielczemu Gospodarstwu Rolnemu w W. o zapłatę, po rozstrzygnięciu na rozprawie w Izbie Cywilnej w dniu 28 listopada 2006 r., na skutek zagadnienia prawnego przedstawionego przez Sąd Apelacyjny we Wrocławiu postanowieniem z dnia 10 sierpnia 2006 r.:

„Czy w przypadku wydania postanowienia którego przedmiotem jest odmowa zwolnienia od kosztów sądowych – opłaty od środków odwoławczych lub zaskarżenia, adwokat, radca prawny, lub rzecznik patentowy, który wniósł ten środek, zobowiązany jest bez wezwania o uiszczenie opłaty stałej lub stosunkowej uiścić tę opłatę?”

podjął uchwałę:

W razie oddalenia zawartego w apelacji wniosku o zwolnienie od kosztów sądowych przewodniczący wzywa do uiszczenia opłaty należnej od apelacji także wtedy, gdy wniósł ją adwokat.

Uzasadnienie

Przedstawione na podstawie art. 390 § 1 k.p.c. zagadnienie prawne wyłoniło się przy rozpoznawaniu przez Sąd Apelacyjny we Wrocławiu zażalenia na postanowienie Sądu pierwszej instancji, który odrzucił apelację skarżącego na podstawie art. 130² § 3 k.p.c.. W apelacji tej, wniesionej przez reprezentującego stronę adwokata, zawarty został wniosek o zwolnienie od należnej od niej opłaty sądowej. Postanowienie oddalające wniosek doręczono skarżącemu, który go nie zaskarżył ani nie uiścił opłaty od apelacji.

W ocenie Sądu pierwszej instancji, którą – dostrzegając rozbieżności występujące w tej kwestii w orzecznictwie sądów, uzasadniające przedstawienie zagadnienia – podzielił Sąd Apelacyjny we Wrocławiu, po oddaleniu wniosku o zwolnienie od opłaty sądowej od apelacji strona reprezentowana przez kwalifikowanego pełnomocnika ma obowiązek uiścić tę opłatę bez wezwania, w terminie 7 dni od doręczenia jej odpisu postanowienia. Dostrzegając brak uregulowania tej kwestii w ustawie z dnia 28 lipca 2006 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych (Dz.U. Nr 167, poz. 1398 – dalej: "u.k.s.c."), Sąd Apelacyjny podkreślił, że przepisy nie nakładają na przewodniczącego obowiązku wzywania o uiszczenie opłaty strony reprezentowanej przez profesjonalnego pełnomocnika, który z chwilą doręczenia postanowienia odmawiającego zwolnienia od kosztów „otrzymuje informację o sytuacji prawnej w tym zakresie i winien zareagować tak, jak gdyby wniosku nie składał, a więc dokonać należnej opłaty bez dodatkowego wezwania”. W ocenie Sądu, przypisanie przewodniczącemu w takiej sytuacji powinności wzywania pełnomocnika do opłat pozostawałoby w sprzeczności z intencją ustawodawcy, prowadząc do naruszenia zasady samoobliczania opłat przez określone podmioty oraz wpływając na przedłużenie postępowania.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Zagadnienie prawne zostało przedstawione przy niewyrażonym wprost, lecz niewątpliwie przyjętym przez Sąd, prawidłowym założeniu, że złożenie przed lub wraz z pismem wniosku o zwolnienie od kosztów sądowych uchyla (przerzywa, wstrzymuje) obowiązek uiszczenia opłaty do czasu rozstrzygnięcia wniosku.

Pomimo braku wyraźnej podstawy w przepisach, na tle art. 15 ustawy z dnia 13 czerwca 1967 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych (jedn. tekst: Dz.U. 2002 r. Nr 9, poz. 88 ze zm. – dalej: "u.k.s.c. z 1967 r."), przewidującego – tak samo jak art. 10 u.k.s.c. – że opłatę należy uiścić „przy wniesieniu do sądu pisma podlegającego opłacie”, w orzecznictwie Sądu Najwyższego jednolicie przyjmowano, iż zgłoszenie wniosku o zwolnienie od kosztów sądowych powoduje, że obowiązek uiszczenia opłaty zostaje odsunięty w czasie (por. m.in. uzasadnienia uchwały z dnia 26 lutego 1976 r., III CZP 11/76, OSNC 1976, nr 7-8, poz. 162 oraz postanowień z dnia 21 kwietnia 1999 r., I CKN 1461/98, OSNC 1999, nr 11, poz. 196 i z dnia 24 sierpnia 2005 r., II CZ 75/05, "Biuletyn SN" 2005, nr 10, s. 15).

Stanowisko to zostało podtrzymane pod rządem obowiązującego art. 10 u.k.s.c. (por. uzasadnienia postanowień z dnia 26 lipca 2006 r., IV CZ 57/06, z dnia

4 października 2006 r., I CZ 81/06 i uchwały z dnia 13 października 2006 r., III CZP 75/06, OSNC 2007, nr 6, poz. 86), co należy zaaprobować, zważywszy że w zakresie istotnym dla tej kwestii nie nastąpiła zmiana przepisów, a dotychczasowe argumenty nie straciły wartości.

Na ocenę tę nie ma wpływu zmiana regulacji zawartej w art. 112 u.k.s.c. w stosunku do art. 124 k.p.c. w poprzednim brzmieniu. Przy utrzymaniu zasady, że zgłoszenie wniosku o zwolnienie od kosztów sądowych oraz zaskarżenie orzeczenia oddalającego ten wniosek nie wstrzymuje biegu postępowania, wyeliminowano zastrzeżenie, iż sąd może wstrzymać rozpoznanie sprawy aż do prawomocnego rozstrzygnięcia wniosku. Nie było i, pomimo tej zmiany, nadal nie ma podstaw do traktowania zasady niewstrzymywania biegu postępowania jako statuującej nakaz kontynuowania postępowania bez względu na tok czynności związanych z tym wnioskiem. Ocena, jaki wpływ na tok postępowania ma zgłoszenie wniosku, nadal należy do sądu, który uwzględnia m.in. rodzaj pisma, którego wniosek dotyczy.

Podobnie więc jak poprzednio, przy przyjęciu, że w razie odmowy zwolnienia od kosztów ponownie aktualizuje się obowiązek uiszczenia opłaty, istota zagadnienia sprowadza się do tego, w jakim momencie termin ten się otwiera i na jakiej to następuje podstawie.

Pod rządem ustawy o kosztach sądowych z 1967 r., problem był rozważany na tle art. 17, który przewidywał odrzucanie wprost wniesionych bez należnej opłaty przez adwokata lub radcę prawnego środków zaskarżenia, podlegających opłacie w wysokości stałej. Jednolicie, z aprobatą doktryny, przyjmowano w orzecznictwie Sądu Najwyższego, że zgłoszenie wniosku o zwolnienie od kosztów sądowych w sprawie, w której pismo wnoszone przez adwokata podlega opłacie wpisu stałego, zobowiązuje sąd w razie odmownego załatwienia tego wniosku do wezwania o uiszczenie opłaty na zasadach ogólnych (por. uchwała z dnia 26 lutego 1976 r., III CZP 11/76, OSNC 1976, nr 7-8, poz. 162 oraz m.in. postanowienia z dnia 15 października 1997r., III CZ 70/97, OSNC 1998, nr 3, poz. 45 i z dnia 31 maja 2006 r., IV CZ 40/06, nie publ.). Sąd Najwyższy wskazywał, że rygor przewidziany w art. 17 u.k.s.c. z 1967 r. ma zastosowanie, gdy adwokat wnosi pismo podlegające opłacie stałej bez należnej opłaty, nie odnosi się natomiast sytuacji, w której adwokat z pismem takim łączy wniosek o zwolnienie od opłaty. Podkreślił także, że przepis o charakterze wyjątkowym nie może być traktowany rozszerzająco, oraz

odrzuć tezę, jakoby doręczenie prawomocnego postanowienia odmawiającego zwolnienie od kosztów zastępowało wezwanie. Brak wyraźnej regulacji oraz wskazane argumenty prowadziły Sąd Najwyższy do stanowczej konkluzji, że w opisaney sytuacji zastosowanie mają przepisy ogólne, a więc uiszczanie opłat na wezwanie sądu (art.16 u.k.s.c. z 1967 r.). (...)

Wbrew odmiennemu przekonaniu Sądu Apelacyjnego, zasadą ogólną pozostało uiszczanie należnych opłat na wezwanie, w terminie tygodniowym od dnia jego doręczenia (art. 130 § 1 k.p.c.). Obowiązek uiszczania opłat bez wezwania, chociaż obecnie rozszerzony pod względem podmiotowym i przedmiotowym, jest nadal wyjątkiem od reguły. Rozszerzenie zakresu wyjątków nie zmienia wzajemnego stosunku przepisów ogólnego i szczególnych, w związku z czym art. 130² § 3 k.p.c. nie może być wykładany rozszerzająco i stosowany do sytuacji, które nie są w nim wyraźnie opisane.

Podobnie jak poprzednio art. 17 zdanie u.k.s.c. z 1967 r., obecnie art. 130² § 3 k.p.c. traktuje o „podlegających opłacie w wysokości stałej lub stosunkowej” środkach odwoławczych i zaskarżenia „wniesionych” m.in. przez adwokata. Reguluje on więc sytuacje, w których w chwili wnoszenia danego środka istnieje, zgodnie także z art. 10 u.k.s.c., obowiązek uiszczenia opłaty. Taki stan rzeczy nie zachodzi, gdy wraz z pismem zostaje złożony wniosek o zwolnienie od kosztów sądowych, który odsuwa w czasie obowiązek uiszczenia opłaty. Analizowany stan faktyczny nie odpowiada zatem sytuacji uregulowanej w art. 130² § 3 k.p.c., co oznacza, że przepis ten nie może być zastosowany wprost, a zastosowaniu go przy wykorzystaniu wykładni rozszerzającej sprzeciwia się jego wyjątkowy charakter. W konsekwencji, z art. 130² § 3 k.p.c. nie można wywodzić obowiązku strony reprezentowanej przez wskazanych w nim pełnomocników do uiszczenia należnej opłaty bez wezwania.

W ocenie Sądu Najwyższego rozstrzygającego zagadnienie prawne, doniosłe znaczenie ma także argument ogólniejszej natury, gdyż problem dotyczy wymagania prawnego, którego niezachowanie jest zagrożone surową sankcją odrzucenia środka odwoławczego lub środka zaskarżenia, a więc pociąga za sobą dla strony poważne negatywne konsekwencje procesowe. Przesłanki zastosowania i rodzaj rygoru procesowego muszą wynikać z przepisu, nie można ich domniemywać ani „wprowadzać” w wyniku zabiegów interpretacyjnych. Niedopuszczalne jest wyciąganie niekorzystnych dla strony konsekwencji

procesowych wtedy, gdy rygor nie został w sposób niewątpliwy określony w przepisie.

W analizowanej sytuacji procesowej nie ma podstaw do stosowania rygoru w postaci odrzucenia środka odwoławczego wprost – bez wezwania – na podstawie art. 130² § 3 k.p.c., gdyż rygor taki przewiduje on dla przypadków, w których opłaty nie uiszczono, pomimo że należało to uczynić przy wniesieniu pisma. Jak wskazano, taka sytuacja nie zachodzi, gdy w środku odwoławczym (zaskarżenia) zawarto wnioski o zwolnienie od kosztów. Za nieuzasadnioną należy uznać koncepcję, że odmowa zwolnienia od kosztów sądowych sytuowała pełnomocnika w takiej pozycji, „jak gdyby wniosku nie składał”, co miałyby pociągać za sobą obowiązek uiszczenia opłaty bez wezwania. Wadliwość takiego stanowiska ujawnia się wyraźnie w innej, niemożliwej do zaakceptowania, konsekwencji. Wobec braku ustawowej podstawy do określenia terminu, w którym – po oddaleniu wniosku o zwolnienie od kosztów sądowych – opłatę należy uiszczyć, przyjęcie przez sąd, że adwokat powinien uiszczyć opłatę w terminie siedmiu dni od doręczenia postanowienia, byłoby zupełnie dowolne. Nie tylko więc wymagania procesowe, ale także termin jego spełnienia, zostałyby określone bez wyraźnej podstawy prawnej.

Przytoczone argumenty zostały dostrzeżone i powołane w wydanych już na tle nowych przepisów postanowieniach Sądu Najwyższego z dnia 4 października 2006 r., I CZ 81/06 (OSNC 2007, nr 2, poz. 36), z dnia 6 października 2006 r., V CZ 66/06 i V CZ 69/06 oraz z dnia 20 października 2006 r., IV CZ 69/06 (nie publ.). W orzeczeniach tych Sąd Najwyższy konsekwentnie zajmował stanowisko, że w razie oddalenia wniosku o zwolnienie od kosztów sądowych w zakresie opłaty od środka odwoławczego (zaskarżenia), należy pełnomocnika, o którym mowa w art. 130² § 3 k.p.c., wezwać do uiszczenia opłaty.

Oczywiście, konieczne jest określenie podstawy prawnej tego wezwania. Przy braku właściwej regulacji szczególnej najważniejsze jest odwołanie się do zasad ogólnych, rządzących sposobem sanowania braku opłaty od pism. Taka regulacja przewidziana jest w art. 130 § 1 k.p.c. i ona znajduje zastosowanie w tych przypadkach, które nie zostały wyraźnie odmiennie uregulowane, a więc także wtedy, gdy obowiązek uiszczenia opłaty stałej lub stosunkowej należnej od środka odwoławczego (zaskarżenia) nie jest realizowany przy jego wnoszeniu, lecz aktualizuje się po wydaniu prawomocnego orzeczenia oddalającego wniosek.

Żaden przepis ustawy o kosztach sądowych ani kodeksu postępowania cywilnego nie przewiduje obowiązku wzywania adwokatów do uiszczania opłat sądowych bez względu na ich rodzaj. Niespójność przepisów ustawy ujawnia się nie tylko w tym przypadku; należy więc tym bardziej wyklądać ją i stosować tak, aby nie popadać w sprzeczność z zasadami procesowymi i nie uszczuplać – ponad to, co z samej ustawy wyraźnie wynika – praw stron procesu cywilnego. Dlatego powołany przez Sąd Apelacyjny argument nie ma dostatecznej doniosłości w konfrontacji z argumentami wcześniej powołanymi.

To samo można powiedzieć o argumencie ogólnej natury, odwołującym się do „celowościowej wykładni nowej regulacji” i „intencji ustawodawcy”, zmierzającego do przyspieszenia postępowania. Taki postulat nie może być przez sądy realizowany kosztem praw procesowych stron, bez jednoznacznego oparcia w ustawie. Warto przy tym zauważyć, że przedłużaniu postępowania w wyniku konieczności wzywania pełnomocnika do uiszczenia opłaty przeciwdziałać może dotychczasowa utrwalona praktyka sądów, polegająca na doręczaniu wezwania wraz z doręczeniem prawomocnego postanowienia w przedmiocie zwolnienie od kosztów sądowych.

Z omówionych względów, rozstrzygając zagadnienie prawne w zakresie pozostającym w związku z rozpoznawaniem apelacji przez Sąd Apelacyjny, Sąd Najwyższy uchwalił, że w razie oddalenia zawartego w apelacji wniosku o zwolnienie od kosztów sądowych przewodniczący wzywa o uiszczenie należnej opłaty także wtedy, gdy apelację wniósł adwokat. Oznacza to, że nie jest dopuszczalne odrzucenie apelacji z powołaniem się na art. 130² § 3 k.p.c., bez dokonania takiego wezwania.

